

Vekkerdi László

A Jánossy-család

„Jánossyék esetében – írja Jánossy Ferencről szóló **ÉS**-riportjában Frank János – nem témánktól idegen, ha családjáról kérdezem. Ez kultúr-történet.”

„**István** bátyám – válaszolta Ferenc, a festő – költő, **György** bátyám építész. Úgy nőttünk föl, hogy mindhárman foglalkoztunk egymás stúdiómával. Kölcsönhatás volt közöttünk. Pista **Jungot**, **Freudot** olvasott, Gyuri – **Michelangelo** és **Rubens** modorában – a Bibliát illusztrálta, én meg balatoni, gyenesdiási emlékeimet rajzoltam.”

Minduntalan föl-fölbukkan a család a költő verseiben a festő képein. De mi a család? A gyerekkor közös emlékei? A szülők otthon-teremtő szeretete s ereje, ami vonzza még az őszültni kezdő fiakat is? Vagy hozzátartozik a környék is, ahol fölnöttek s túl a tájak, amik a szülők életéből s emlékeiből bennük ölelkeznek? Hisz a lélek algebraja a saját nemlineáris ábrándjai szerint transzformálja a genetika törvényeit, s nem nyugszik, amíg tág hazát nem varázsol a család meghitt és szűk körei köré.

A művész-testvérek apai nagyapja Kemenesmagasiban gazdálkodott. Magasi kicsi falu Kemenesalján, Sömjén közelében. „Nyári délutánokon a föld is az égnek segít itt fényes sűrűke színeivel – írta a tájról Berzsenyikönyvében Németh László –. Az »éter«, amelyben a költő ódái »héjázta«, itt nem szólam, hanem fölöttünk és alattunk remegő elem.” A kék ég alá simuló szelíd és hosszú dombhát, a tágra nyílt látóhatár: bájos és fenséges. A lapály kék ködfüstjébe burkolózik a hűvös Marcal mellett a füzek harmattal szőtt feje. Berzsenyi-táj.

Egy Berzsenyi Magasiba is jutott: Berzsenyi Lénárd Olmüzt–Kufsteint megjárt huszárezredes, aki a Jánossy-házba is átjárogatott, le is pingált a dédszülőket. A képecskéken ugyanaz a naív báj, mint az ezredes olműzi rabtársairól festett híres portréin.

Az anyai nagyatyja, Hugyecz György hírneves besztercebányai építész volt a századfordulón s a század elején. Építész-inasként kezdte, s a maga erejéből, a régi céhrendszer útjain emelkedett mesterré s önálló vállalkozóvá. Egyetemeket sosem végzett, de nagyobb mérnök volt sok diplomásnál: Besztercebánya városi indzsenéréként nagy szerepet játszott a város urbanisztikai tervezésében s rendezésében. Ő létesítette a villanycentrálét, ami még ma is működik. Építkezései nem korlátozódtak városára; az ő el-

képzeléseit s munkáját dícsérik többek között a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Főiskola új épületei. Különösen kedvenc területe volt a műemlékvédelem: Garamszentbenedeken, Storno mellett dolgozott; a besztercebányai templom- és váregyüttes, a zólyomi vár, s még egy sor szlovákiai műemlék tanúskodik szakértelméről s gondosságáról. Ezen a téren is modern szellemnek bizonyult: már akkor igyekezett helyükön hagyni az eredeti köveket, amikor a restaurátori szemlélet még mindent meg akart „szépíteni”.

De modern szellem volt más tekintetben is: a Felvidéken mindig igen erős szabadjóműves páholyok lelkes híve, aki vállalkozását nem csupán sajátjának, de munkásainak is tekintette. A századfordulói polgárság kiváló képviselője volt; a szorgalom, a törekvés és a tisztesség erényeit a közéletben s otthonában egyaránt megtestesítő s megkövetelő patricius. Ugyanebből a szellemi s társadalmi körből választotta nejét, aki a szlovák értelmiség történetében jelentős szerepet játszó lutheránus pap-családból, a Skultétyak közül származott.

Fiuk, Hudec László az apa foglalkozását követte, építész lett. Az első világháborúban hadifogságba került, s Habarovszból Kína felé szökött meg. Meg is állott Sanghaiban, ahol aztán sok híres középületet és lakóházat tervezett; egy hatalmas 22 emeletes bank korsznet például, a nagy színházat, a városi kórházat; s ha honi látogató az utóbbi kórház előcsarnokába téved, ugyan csodálkozhat, hogyan került a felvidéki városok későreneszánsz termeire emlékeztető oszlop- és tetőszerkezet távolkeletre?

A másik Hügyec-gyerek, a kislány – ritkaság akkoriban – a besztercebányai lutheránus főgimnáziumban tanult. Itt tanította s szerette meg Járossy tanár úr, a latin nyelv és a történelem tanára. A fiatal tanár az Eötvös-kollégiumból került Besztercebányára, 1914-ben. Az Eötvös-kollégiumba egy országos latin fogalmazási verseny juttatta be; épp idejében, mert szülei nehezen tudták volna tovább taníttatni. Ekkorra már meglehetősen elszegényedtek a jó öregek; mire nyolc gyermekükből ötöt kitaníttattak, férjhezadták a lányaikat, addigra a magasi föld icire-picire zsugorodott. El is költöztek legnagyobb leányukhoz Komáromba, ahol a legkisebb fiú a Bencéseknél járta ki az algimnáziumot. Azután Pozsonyba került, a nagymúltú Evangélikus Liceumba, ahol immár két évszázada tanultak nagy békességben szlovák, német s magyar anyanyelvű ifjak tudományt és emberiséget. Innen jutott be a latin verseny győzteseként az Eötvös-kollégiumba. Latin nyelvtudását kiválóan hasznosította történelmi studiumaiban; az oklevéltan nagymestere, Fejérpataky László fogadta tanítványául. Doktori diszsertációját a Mátyás-kori jobbágyságról írta, s a jobbágyság történetétől sohasem szakadt el teljesen, ha a tanítás s a mindennapi gondok másfelé tereltek is közben az életét. Ma, nyolcvanévesen, újból évek óta a jobbágyság történetét kutatja, az 1828-as **Conscriptio generalis** kritikai kiadásához dolgozza föl a levéltári anyagot az Akadémia megbízásából.

Közben diákok generációi kerültek ki a keze alól. Az első érettségiző osztálya nemrégiben hívta meg Besztercebányára 50 éves találkozóra. Egykori tanítványai – közülök ma többen a szlovák nép szellemi kiválóságai – nagy szeretettel köszöntötték régi történelemtanárukat, aki a háború nehéz

évei alatt a népek s emberek egyenlőségét, a toleranciát, a megbékélés és a humanizmus történelmi szükségszerűségét tanította s példázta.

Kérte is a csehszlovák állam a háború után, hogy maradna Besztercebányán, de ő nem akart elszakadni szüleitől s szűkebb hazájától. Elfogadta a Budapesten kínált állást, az Erzsébet Nőiskolában. Csakhamar átkerült azonban a Fasori Evangélikus Gimnáziumba, s hosszú és hasznos tanári pályája ettől kezdve ezzel a nevezetes iskolával forrott össze, ahonnan annyi sok tehetséges diák indult el az országos hírnév vagy egyenesen a világhír útján. Jánossy tanár úr egykori tantványai között is nem egy neves történész akad; tudósok és professzorok. De hosszú és türelmes munkájának legfőbb eredménye nem ez, hanem az a sok-sok, igen különféle foglalkozású ember, akiket humanitásra és a felelősségtudásra tanított a történelem parancsaként. Nyilván sok tanítványa emlékében él arca s szellemi portéja úgy, ahogyan fia – tanítványa ő is – vázolta verseiben.

A bölcs tanár nemes humanizmusa és az energikus patricius-asszony célratörő határozottsága formálta az otthont, ahol a három fiútestvér művésszé nevelkedett. Pista még Besztercebányán született, Gyurka és Ferenc öccse már Budapesten. Eleinte a Fény-utcában laktak, a Vár és a Városmajor volt gyermekkori csatangolásaik színhelye. 1929-ben a Damjanich-utcába költöztek; a Fásor környéke és főként a Liget volt ekkor gyerek- s kamaszbolyongásaik színtere; egy szegény középiskolai tanár fiaihoz illő lombfedelű gyerekzsoba.

Közös ismerősök, közös barátok, az érdeklődés és a tájékozódás közössége kapcsolja és kalauzolja ekkor a három testvért. És az otthon polaritása: az értelem mélységes embersége és a szeretet tudatalatti mélységei. Egyszer Ferenc, aki már kamaszkorában mutogatta oroszlánkörmeit, rátartiságból liftaknába lépett. Még jóformán el se indultak haza az összetört fiúval, az anya már kétségbeesve rohant eléjük: megérezte a szerencsétlenséget. Vagy talán már elköszönéskor meglátta féltett fia arcán a vészt? Hisz mindenkinél jobban ismerte nagy alkotásokra és nagy szenvedésekre elhivatott gyermekét. Dehát a zigazi családokat nem utolsósorban épp legenda-teremtő erejük jellemzi. Nem véletlenül helyettesítették okos és kiábrándult írók örült századukban családragényekkel a nagy eposzokat.

S akár az epikus hősök, a Jánossyak is szereplők külső körét vonzották maguk köré. A komolyszemüvegű, csupaszív proletárfiú, az ál-blázír Pilisi, rég legenda maga is; a magasi nagynéni, a másért-munkába-görbülés – vagy a Földanya? – megtestesülése; a cinkearcú, a bársony-tehény-szemű, meg a szitakötő-tekintetű lányok; Harry, a nagy harlekin-teológus, s ki tudja hányan még, hisz a testvérek szétválása és „önállósulása” után is érintkeztek és csatlakoztak Pista és Ferenc külön körei. Ferenc zajos festő-életét nők és barátok óvták és rontották, míg szerencséjére, végül megtalálta a maga Gachet doktorát Balassagyarmaton, Samu főorvos személyében, aki baráti türelemmel s páratlan szakértelemmel vezette vissza a festőt a festéshez. Úgyhogy Budapest s Bázél után új korszaka jogán Ferenc ma már nógrádi: balassagyarmati festő, s a nógrádi tájjal congeniális új képei a város hírét-rangját is szolgálják.

De a kibomló, szétszakadozó s összefonódó szálakat legfönnebb egy családragény foghatná össze; itt csak annyiról kellett szólni, amennyi elég

a testvérek művészetében oly erős társadalmi kötődések, felelősségérzés és társaslélektani érzékenység megértéséhez.

Megértéséhez? Helyesebb tán, ha elfogadról beszélünk. Mert először is el kell tudni fogadni azt a mélységes és eredendően egalitarisztikus, a dolgok és emberek mindenféle alá- és fölérendelését kerülő szemléletet, ami műveikben megnyilvánul. Az építész merészívű, nem lineáris térképző formaritmusaiban, a festő alakok s dolgok objektív viszonyait, azaz az egymás mellé rendelt térbeli s egymást követő időbeli konkrét meta-formáit kereső „szürrealizmusában”, a poéta nyelvének expresszív, „primitív” — azaz elsődleges — képi erejében, konkrét metaforáiban. Azt a szemléletet, ami a keletközépeurópai népek gondolatvilágában s érzelmeiben hosszú századok közös szenvedései alatt kifejlődött. Mert a Jánossyak a magyar s szlovák keresztvezetés átlóiban ennek a középkeleturópai realitásnak a művészei.

Szj BÉla

Jánossy Ferenc

Már megírtuk másutt is, hogy a második világháború utáni fiatal művésznemzedék egyik legbiztosabb képviselőjét láttuk benne. Azóta sem csalódtunk képességeiben. Teljes odaadással, mondhatnánk szenvedélyes erővel festett és fest ma is. Bármilyen szigorúan vizsgálnánk életvitelét, az alkotómunka szempontjából csak elismeréssel szólhatunk róla. Túl van élete delén, bizonyos összegező értékelést is érdemelne. Erre bizonyosan sor kerül a közeljövőben, most azonban csak néhány jellemző vonását idézzük fel gazdag művészi arculatának.

Gyermekkori élményeit is a rajz és a festés útján tudta igazán átélni. Csataképeket festett, játék ólomkatonáinak csatáját. Már itt megmutakozott valami abból, amit ma heves, vérbő festői alkának nevezünk. — Kezdetben magán-festőiskolákat látogatott, s nyári szünidejében ismételtlen megfordult Nagybánya művésztelepén, ahol az utolsó „régimesterek” Mikola András és Krizsán János korrigálták tanulmány jellegű műveit. — 1945-ben iratkozott a Képzőművészeti Főiskolára. Mielőtt itteni jeles mestereit említenénk, hadd szóljunk arról a pezsdítő szellemi légkörről, amely már a szülői házban, különösen két bátyja társaságában őt körülvette.

A költő-műfordító testvér mellett a klasszikus és modern irodalom nagyjával ismerkedett, vers és próza egyaránt érdekelte. De mennyire más az, ha az ember csak olvas, vagy ha egyúttal kritikai szemmel értelmezi és értékelni is tudja a megismert műveket. Különösen az elolvasottakat. Ő sokrétűen és behatóan értelmezett mindent, és ami a legfontosabb, mindent a festéssel és a rajzolással hozott összefüggésbe. Hol lírai hevülettel, hol regénybe illő szenvedéllyel tudta és tudja ma is előadni élményeit. Alkotásai

előtt állva nagyon sokszor a páratlanul gazdag élményanyaga tűnik szemünkbe, s az a készség, hogy az élet kisszerű dolgait is jelentőssé, felfokozottá tudja tenni. Ám bármily bensőségesen éli is át az élet valamely történését, s bármilyen felfokozott emberi és művészi jelentőséggel bír is számára a jelenség, azt nem felejtí, hogy a jelenségvilág mögött az élet minden megnyilvánulásában ott van a rejtettebb lényegi világ, melyben a döntő törvényszerűségek uralkodnak, s e törvényszerűségeknek kell érvényesülniök az alkotó munka folyamatában. Ez az állandóan jelenlevő felismerés vezetí munkája tartalmi és formai vonatkozásaiban egyaránt. Ezen a ponton tudjuk legjobban érzékelni művészi kvalitásait.

Mindig bátran merül el a dolgok bonyolult és sokrétű festői értelmezésében, de mindig a lényeges elemeket emeli ki és ezek összefüggéseit teremti meg alkotásainak különleges világát. Az érzelmi gazdagság mellett a logikai rend, az építkező stílus sugárzik át képein. Itt látjuk a másik testvérrel való szemléleti rokonságát, illetve azokat a kölcsönhatásokat, melyek alkotó munkájukat elevenen átjárják. Nem mértani formákra emlékeztető motívumok rendjével tölti be képeinek színterét, ellenkezően, nagyon is sok lelki vívódás találkozik képzeletvilágában és tükröződik alkotásaiban. A természet lírai szépségét feltáró művektől a tragikus emberi sors örvényeit bemutató, s azok szereplőivel együttérző alkotásokig nagyon sokféle probléma talál értelmezésre ecsetje nyomán. De az értelmezés, a sok esetlegesből kiemelt lényeg mindig különleges hangsúlyt nyer.

Ezt érezhetjük fiatalkori szürrealista rajzain, metszetein, amikor a képzelet látomásos erővel szárnyalt, de ezt láttuk akkor is, amikor a tárgyi világ, a „kézenfekvő valóság” követelte képi megjelenítését szocialista tendenciájú, tematikus kompozíciókban. – Mednyánszky László festői világa talán főiskolai mestereinél is nagyobb útmutatást adott számára. Megértővé tette az élet sok olyan jelenségével szemben, amelyet sem a művész-képző iskolák, sem az esztéták elméleti fejtegetéseit nem tudnak megmagyarázni, megszerettetni. Szőnyi Istvántól sokat tanult a mesterségbeli ismeretek szempontjából, Kmetty Jánosra annál is inkább szívesen és hálával gondol vissza, mert szabad mozgású és mégis fegyelmezett festői fejlődésre találhatott mellette. De az élet sok nem várt ellentmondást is tartalmaz az ember számára. Jánossy Ferenc éppen nem volt kivétel.

Alkotásai mindig a legeredményesebb magyar festőkével szerepeltek a fontosabb hazai kiállításokon, s külföldön is szép sikerei voltak. De a sikerért nagyon meg kell harcolnia, vívódások és kudarcok, tragikus hanyatlások és reménykedő újrajkezdések útvesztőin halad a művész. Közben születnek alkotásai. Kevés olyan művész-képző iskola van, amelynek hatása ilyen esetekben érezhető lenne. Inkább Mednyánszky László művészi magatartása mutatta meg azt, hogy alkotói magatartásunkat minden körülmények között meg kell őriznünk, s a művészet számára akkor is maradandó értéket adhatunk, ha a látszatra esetleg kevésbé jelentős dolgokat is észrevesszük és festőileg értelmezzük, de különösen jelentőset adhatunk akkor, ha észrevesszük az élet ellentmondásait viselő ember sorsát, akár az igazságtalan társadalmi rend miatt, akár az egyéni esendőség folytán lett is az ember ennek a tehernek hordozója.

Jánossy Ferenc újabb művein több szép jelét látjuk az utóbbi problémakör megoldásának. De most is a lényeges összetevők helyes megkeresése, s ezek rendkívül gazdag festői értelmezése valamint logikus elrendezése jellemzi.

Csak halvány körvonalakban tudunk rámutatni művészetének tartalmi és formai sajátosságaira. De művei minden esztétikai elemzés nélkül, önmagukban is dicsérik mesterük képességeit. Sok hazai és külföldi gyűjteménybe elkerültek, a Nemzeti Galéria hat művét őrzi. Mi pedig érdeklődéssel és megbecsüléssel nézünk további munkássága elé.

Vekardi László

Jánossy István

Jánossy István 1919-ben született és a második világháború apokaliptikus éveiben érett poétává. A felszabadulás után jelentek meg első versei a **Magyarok**-ban, az **Ujhold**-ban s főleg a **Válasz**-ban. Vas István, aki Jánossy első verseinek útját egyengette Eliot-versek fordításával bízta meg az ifjú költőt, s őt szinte szellemi hazaként fogadták be a fenséges angol fényes vigasztalhatatlanságú versei: a **Hamvazószerda**, a **Pusztaföld**.

Jánossy első kötete, a **Prometheus** 1948-ban jelent meg; 1944 és 1948 között írt verseit tartalmazza. A versek az elszenvedett szörnyűségek ellen tiltakozó lélek iszonyáról, borzalmas álmairól, a menekülés szívtepő izgalmaráról, a megmenekülés alig vagy csak félig elhitt valóságáról, az életet kereső értelem félénk első próbálkozásairól, a szerelmet kereső élet félszeg és kócos kamaszságairól szólnak – bontaná az elemzés róluk a racionálisan megfogalmazható rétegeket; ám a lényeg a lebonthatatlan, analizálhatatlan és racionálisan megfogalmazhatatlan, noha egyáltalán nem irracionális valóság, melynek nincsenek rétegei csak pólusai: egy borzalompólus és közöttük lilavillanású szikraszilánkok valószínűtlen fényében tündöklők és tűnik az élet.

Pokoltánc, szarvasokkal, találta meg évtizedekkel később a költő a címet az akkori évekhez s a szintézist ifjúsága – ifjúságunk – kibékíthetetlen pólusaihoz; akkor azonban még nem a szarvasokkal lépkedett kék vigalomhoz, hanem sunyin kifelé köröző borzalmas sárga gázmaszk-szemektől menekült, futott volna tintasötét éjben lilavillanású sötét bársonyszoknyákból világító pihés, nyurga térdek közé. „Szürrealizmus” – mondják az irodalomtörténészek. De mit tudják azt a tudós irodalomtörténészek, milyen az, amikor az ember kimondhatatlan iszonyatból s biztos halálból menekülten annyira erősen vágyik az örömré, hogy fut előle saját rémképeihez? „Való vagy? – Nyelved kis csúcsát / – csibész – rámöltögeted. / Mozart dallamra csattog a szád, / míg a föld peremén vérpöföfeteg / buggyan fel omlón. Rőtliga rongyok / lebegnek előtte. Nő feléd: / Feltornyosuló boszor-

kánykontyok, /s guruló koponya . . . A lenge lég /vízzé sűrösül ajkadra tapad. /Kinyitja lassan a szád a halál. /Bukfencezve cikáznak a fényhalak /szemed alá, hónod alá. – "És mit tudják azt az irodalomtörténészek, milyen az, csókon is, ölelésen is halottakkal osztozkodni, mit tudják, milyen szerelmesen sétálni szélsodrotthajú lánnyal romok közt, miközben „Fakó, szemmelverő gödrével ránk figyel megannyi szemnyílás a föld alól merőn.” A népmese, az ismerte és kifejezte ezt is: „Megy egy élő megy egy holt, félsz-e anygyalom” éneklí a holdfény ezüsfekete árnyaiba burkolódzó erdőben a halott vőlegény az álmaiból elragadott menyasszonynak. És „sohasincs föld a talpunk alatt.” Bizony nem szürrealizmus ez, hanem pokoltánc. De mégsem szarvasokkal, vagy még nem szarvasokkal. Seholsem voltak, késtek a szarvasok.

A szarvasok, a lélek élet-tisztelő és ember-szerető érzései, messzjire menekültek a háború iszonyatos vérengzése elöl és most nagyon lassan merészkedtek elő. Megelőzték őket, világszerte, a farkasok.

A költő a hatalom anatómiáját egy nagy eposzban tárta föl: ez a **Rákóczi ifjúsága**. Különös eposz. Versformát halmoz versformára, a Balassiverstől a Füst Milán-j szabadversig úgyszólván mindent, amire csak a magyar nyelv alkalmas volt. De nem valami korfestő „barokk” manérból, inkább a magyar vers mérhetetlen bőségét vonultatva föl a kor korlátozó s elsekélyesítő irodalmi gyakorlata ellen. Lehetetlenül határosra vállakozik: százados formákat ötvözve modernnel megmutatja a régi korszerűségét s a mai értékek forrásait. Visszapörli a magyar poézis múltját. Az egészet és oszthatatlant. A régít is, de azt is, amit tegnap temettek el a **Válasz**-szal és az **Újhold**-dal. A kuruc dalokat és Zrínyit, de a zsoldárokat és Sinka balladáit is. Petőfi tündér tisztaságát, de Weöres kígyózó jelentésváltozókkal borított meduza-költészetét is. Ady lobogását, de Kassák kérlelhetetlen követelményeit is. És végül önmaga előző korszakát, a **Prometheus**-ciklus vérszín borzalmait és bíborlila bánatát. A magyar vers és a magyar nyelv szabad portyázó hadait vonultatja fel a felógó, lepcsés ajkú Leopold, az emberfejű vadkan majdnem mindenhatónak tűnő hatalma ellen. Az eposz Rákóczi neveltetésében s népére találásában formál a versáradat köré keretet és szerkezetet, melyben kibonthatja s szimbólummá avatja a Zrínyi sors tragikumát; a **Zrínyi halála** a nyitány, ami után, akár egy középkori világszínpadon, vonulnak vég nélkül, konkrét jelképek gyanánt hordozva a vers élő valóságát, a Habsburg-hatalom-gyötörte s ellene lázadó pórok, katonák, asszonyok.

A **Rákóczi halála** Jánosy életének hét éve: az ő ifjúsága ezzel a híd-dal ívelte át a **Prometheus**-ciklus lidérc és tündérvilág meg a hatvanas évek verseit elválasztó idő-szakadékot. „Te kaptad lelkem minden kék borúját – írta évtizedekkel később, **Rákóczihoz** – Néped sorsát csontomban éltem át, mint szívet préselő orv anginát, és elhagyott a kócos ifjúság.”

S a helyén? „Munka marad, kemény hétköznapiok.” Bolyongás és el-tévedés a Mahabharata és a Ramajána végeláthatatlan dzsungelében, az elme fegyvermezzett lépései ajtótól-ablakig Milton börtönében, vágyakozás Aiszkhülosz örökkék ege alá az újpesti tűzoltótoronyra néző virágos ablak szűrt fényei mögöl. Vajon nevet-é a fordító is a gáláns és pikáns Lukiánosz-szal s vajjon őt is lelkesítik Pindarosz ódáit? Aligha találhatnának a fordítók

jobb jelképet maguknak a Gályarabok oszlopánál, mely szerényen és elszántan áll Bocskay mellett a Nagytemplom, az ablakrácsba-szorult liceumfa és a Kollégium keretezett téren, Magyarország tán nem legszebb, de kétségkívül legmeghatóbb terén. De a fordítókért nem jön Ruyter admirális, hogy kiszabadítsa őket. És sokan úgy odaszoknak a gályapadhoz, hogy tán már akkor se mennek, ha letörtek a láncok. Mit is kezdenének a világban, melytől elszoktak, s mely idegesen és gyanakodva pislog rájuk? A költőnek persze néha-néha könnyebb is lehet a rabsága: kongeniális társ gályájára kerülve, majdnem sajátjának tekintheti a célt, mely felé homloka verejtékével evez. Jánosy Rámájánája és Miltona Vikár Béla Kalevalájához, Babits Dantéjéhez, Devecseri Homéroszához és Rákos Sándor Gilgameséhez hasonlóan immár a magyar irodalom része is.

Közben azonban eliramlik az élet, és lassan gyűlő versek sürgetik a saját sejtések kimondását. „A por száll / homokórádon! Ami benned örül, / mondd ki utolsó / hattyúdalként!” – írta Mozart ürügyén 1959-ben. A vers különben Jánossy programjának is tekinthető a következő évtizedekre: „Izsizs, Osziris . . . / Béke-istennő, ki rügyet fakasztasz / haldoklók lelkében is felüzlő: / **népmeséből** szöni örök Tavaszt a / Pénzsivatagra: / Nem ismerni az emberformáló nagy mítoszok és ösképek aktualitását szinte az első soraitól kezdve, de csak a hatvanas évek fölvilágosodó légkörében vált a mitikus-rationális látás versei alapszemléletévé. A **Prometheus-korszak** versei dallamain repülni / át a halálon . . .” Érezte és érezte Jánossy költészete bosszút, a kór szegényt mind / istenné emelni, letörni Rangot, / és Sarastro egy lélek vergődő vallomásai, a **Rákóczi ifjúsága** a költő maga-befalazása népe várába, a hatvanas évek versei az emberek kolektív kötöttségeit, kínjait, kötelességeit és boldogulását mutatják meg lélekformáló ösképek fényében, vagy egyszerűen a mítosz képeibe s közérthető tisztaságába emelnek – s ezáltal föloldoznak – kimondhatatlan szorongásokat; félelmes, fájó, boldog vagy egyszerűen csak létező emlékeket. Hisz „Utunkban egyre nagyobbak az emlékek göröngyei.” Mítoszok és mesék határán járva persze a leginkább tulajdon emlékek s érzések is közössé változnak; a **Les adieux** című csodákra nyíló szerelmes ódában például a hála, az aggodás és a szeretet a jövőt menti a tolvaj Ráksasza, a halál elől Philemon és Baukisz ős képébe: „Egyé váltunk mi már: / átjár a szél, átjár a napsugár, / s mint a hóvirágok, a rügyelvelek: / böknek át rajtunk a tizenévesek.”

S épp így és ezáltal figyelmeztet folyton az ország gondjaira és jövőjére, keresi a modern élet ezernyi bajától elgyötört és ugyanakkor ezernyi lehetősége által kecsegtetett ember helyét a világban, a hazában. A népszaporodás fenyegető csökkenése, a gépi civilizáció és az elgazdagodás veszélyei, az emberek növekvő közönye egymás iránt s környező világuk iránt: szüntelenül vissza-visszatérő témái újabb verseinek és néha már majdnem prófitikusan hirdeti a megértés, a tolerancia, a kölcsönös érdeklődés, a közéleti felelőség és mindenekelőtt a szeretet nélkülözhetetlenségét és elsőbbségét. Azaz „kollektivista” költő, abban az értelemben, ahogyan Veres Péter használta a szót utolsó éveiben írt, eligazító tanulmányában. S akkor lett kollektivista, amikor költőink többsége, élve a hatvanas évek szépen derülő szellemi égboltja alatti lehetőséggel s szabadsággal, olyasféle „individualista” és „szürrealista” mélységek felé tájékozódott, amilyenekkel Jánossy

indulása idején az ötvenes évek elején birkózott. Nem mintha ő végleg elhagyta volna ezt a világot; az **Ophelia** – amit méltán emelt ki a **Kukoricaistennő**-ről, Jánosy legújabb kötetéről szóló érte ismertetésében Sinka Erzsébet – egymaga mutatja, hogy él benne ez a világ ma is, felejthetetlenül. „Örül a malom, örül. Zizeg a patak, / csapkod a todra, duzzad a sodra, gyorsul az ár.” De a kerék kelepe alól az összetört test a borzalom mélységeiből a felelősséget hozza fölszínre: a tetemrehívás balladás döbbenetét ötvözdik a szürrealista képek villódzásaival. „Szándékok, jóakaratok, az, ami az emberekben csak belső indulat – rejtett lehetőség csupán. Érték csak az lehet, ami külsővé válik; a remetének nincs értéke, az aszkétának sincs, érték csak emberek között van, csak a megtestesült érzés és gondolat lehet érték, ha tárgyiségében az emberek magukra ismernek, ha igazi, korhoz kötött, de a koron túlmutató emberségük mutatkozik meg benne.” Bretter György, a nagy kolozsvári filozófus Laokoón mítoszát értelmezve írta ezeket a szavakat, melyek tán jobban megértetik az én dilettáns dadogásomnál, miért és hogyan fordul Jánosy legfontosabb közösségi mondanivalóival az emberiség és a magyarság nagy mitikus ősképeihez és meseképeihez: a Földanyához, a Kukoricaistennőhöz, Jézushoz, s mindenekelőtt a gonosz farkasokkal küzdő s őket végülis elűző Szarvasokhoz, akikkel a mítosz síkján természetesen a madaraknak prédikáló, farkast megtérítő Szent Ferenc is azonos, de a gyilkos golyó elé álló Gandhi is, de a minden Feketéért, tehát a fehér négerekért is meghaló Martin Luther King is. A mítoszok művészete – amint azt a **Jeszenyin emlékére** című Jánosy-versről Sinka Erzsébet írta – az azonosulás művészete, s „mint a kamaszkor – kaleidoszkóp-világ, / mit sóvárogva egyre forgatunk: / mikor leljük meg benne / tűnt ifjúságunk, magunk?”

Mikor? Persze soha. A kozmikusan tág mítoszokra Jánosy költészetében a sztoikus bölcsesség rímel. „Csillag se csillog, / Hátunkra vesszük csigaházainkat.” És ez természetes, hiszen ez a szintézis Arany János és Juhász Gyula öröksége. És Berda Józsefné, akit Jánosy István, kicsit tán önarcképét is formálva emelt az újpesti hétköznapiak mítoszába: „A hídnál a lenyugvó Nap / lenge lilája játszik, / Meglódul a világ, / körhintaként lebeg. / Köréjük gyűlnek / mind a kóbor ebek, / orcátlan verebek. / Az óriás-daruk mind / lengetik csőrüket, / s a vízből a sok süket / hal kidugja orrát . . . / A buldózer is tátja a torkát, / s a búsképű villamos / áramszedőjével integet, / S a költő a fényben két karját kitérve / az állatokat megáldja.”

Jánosy István

Egy tanár emléke

Elöttem arca: bölcs, kutyahű szeme,
deres bajusza, ékszerű álla, nagy,
rembrandti homloka fehére,

és mosolya: szüretnek kavargó
viháncain túl sárga, lilás, smaragd
szőlőhegyoldal, szilvasor között
ringó takarulószekér a

vérevető nap arany tűzében.

Emlékekből szőtt álmodozás. Tüdő-
vészes leányka holdszerűen fogyó

kísértet-arca. Egyre árnyabb,
s távolul úgy, ahogy elfeküsznek

jegyenyeallék árnyai a tűnő
alkonyvarázsban. – Munka marad, kemény

hétköznapok. Fiúk zszibongó

arcai. És feledés. Bolondos

nagy szurkolás: könny izzad a pad alatt.

Hány pele-, macska-, őzszemű gyermekarc
keményült jellemmé szavától.

S földreomlott letarolt reménnyel:

tarolt a Sors. De ő a Kossuth-napon,
hogy itt dübörgött teutoni tank dühe,

s országúton vonultak árnyak,

s dőlt el a gyenge: megálljt kiáltott,

mert a kimarjult, sanda, kaméleon-
korban komolyra vette az ős Ne ölj-,

Ne árts-parancsot egyszerűen,

mint a nap egyszerűen sugárzott

a Marcal-menti földek arany-bíbor,

s harmatbaszótt, zöld csikaira, ezüst,

bolyhosfejű fűzfákra, néma,

jó legelőkre, kövér gulyára.

Testvére mind megholt. Legutószor Az,
ki csak adott, csak önmaga roskadott –

görbült anyó . . . Vele beszélget,

s jár az akácaszegett dűlőkben,

és látja égbenőtt, bekötött fejét:

már együtt lépik végig a temetőt,

élő, halott . . . de vén fej, új kedv:

zsondul a szelleme kék tavaszba.

1959.

A nagy karnevál

Gyurka öcsémnek

Vörös és zöld-lila neonfények játéka,
fénykigyók vonaglása az utcakövön . . .

Menni, menni, menni, menni.

Mennyit bolyongok így.

Felkeresem emlékeimet..

Havazni akar, de nem tud.

Feltámadnak a halottak

százsín-kockás harlekin-ruhában,

s körülöttem ólálkodnak:

vége velük törődjek!

Pilisi, te komolyszemüvegű,

ál-blazirt, csupaszív proletárfiú,

most nélküled járom a régi bomba-szabdalt utcákat,

csak a szél fú át a csontjaimon.

Együtt éltük a nagy Vér-karnevált,

s most báriumtól puffadtan fekszel a túvilág műtőasztalán
egy nő miatt . . .

És Zsuzsó, te, cinkearcú,

korompillájú, bársony-tehén-szemű,

látlak kis vargánya-irhakabátodban,

jössz velünk sárban, fagyban konok-híven . . .

Most jut eszembe, Veled sose táncoltam,

a többi lánnyal, minddel . . .

Hol vannak azok is?

Szitakötők, hova röppentek akácavirágos éjben?

Ötvenemeletes házak kősvatagában,

te, cinkeszemű, mért ittad le holtig magadat,

s mért nyested át ereidet?

S hol van a híd karfáján sétáló Vérfagyasztó,

s hűségés atyai árnya, a hű Kutya?

S réghalott Schumann, szélzúgás-dallamaid miatt

sokáig éltem-hittem: hogy a Te lelked tért vissza bennem,

míg harcoltam Chiarináért, a láng-ég-naphalszeműért

– Rajnába húzott a Napszikrás tavasz . . .

Egy A-húr csengett fülemben, örültként vertem a zongorát . . .

Nézzétek, színkockás harlekinnek,

én, a zárt versformák fegyverkovácsa,

már csak ilyen sorokat írok.

Széthulltak az emberek, mint a szökőkút tűzezüst vízindái,

s nem tudom összefogni markomban őket . . .
Pedig nagyot álmodtam:
Minden világ szegényeit, társtalanjait,
akik társ után sírnak, loholnak,
meghívni egy nagy Álomkarneválra,
hol mindenki társra talál szíve szerint
csillagpókszötte kristálykupolában – óriás ringlispil az Ég
küllősen szétfutó szivárványszalagokkal,
s a forgó fókuszban
kisdédét szeretné egy anya bepólyálni,
de a kis vadóc mindig szétrúgja a pólyát.
Fecskék szállnak körülötte dalolva:
„Ez lesz minden gondja a világnak,
mert a fecskék fészket rakni vágnak!”
S a repülő is a fecskékhez csatlakoznak,
s forog a kék ringlispil; hullámmzó lovakon gyerekek lovagolnak:
kocsiztatják a napkorongot győztesen.
S körül a görög kardalok, templomok, vázaképek
szép ritmusával táncol mindenki haltnak:
kék világban szépen élni, szépen mozogni, szépen cselekedni –
ez az egyetlen Törvény!

Öcsém, kivel alig beszélhetek, mert annyi a munkád,
hát építsd egymásután a magasházakat,
a Legszebb Ritmussal helyezd a Térbe,
színezd ki szépen, szivárványszínekben:
készíts helyet a Karneválnak!

1960.

Hviezdoslav-hoz

Néha elvágynom oda, hol születtem,
hol tintazöld Ég-fa-magas fenyők
zúgnak fejünk fölött, s a szürkületben
csúcsok tűnnek: némán emlékezők,

hol enziánok, órjas margaréták, –
hol a szurdokból gyógy-forrás buzog,
a faházakon hímes ősi minták . . .
benőtt ösvényen kis szamár szuszog.

Völgyekben templom ékszerűl fehérlik;
benn őz-szemű, melázó Máriák;
arcukra véste a mester, a régi
– kimondani nem tudva – bánatát.

Autón hazatérő TSz-parasztnök
ajkán fölcsendül még az ősi dal
és vasárnap föllobbannak a kendők,
réklík: sugárzó száz virág rivall.

Ott a városnak ugyanaz a szíve,
mint a falunak – egy lelket beszél:
a főkötős mamát a város szépe
nem szégyenli – varázsa benne él:

hanglejtésében, pajkos mosolyában –
és a művész is róla álmodik.
Erdőn látom főkötős dédanyámat,
szánkó viszi a kékes alkonyig.

Szánkó visz engem kékes alkonyig, benn
mint film fut a múlt vissza: nagy szelíd
fenyőzúgásban, vég testvéri csöndben
összebújnak magyar és szlovák őseim.

„Embert többé ne bántson, öljön ember!”
– ezt sikoltják Véres szonnetteid...;
harminc éve, öntépő gyötrelemben
zúgták Prometheus-szonnetteim.

Magyar vér is folyik a Te ereidben.
Szlovák vér is folyik az én ereimben.
A Te szellemedben és Arany szellemében
testvérré egyszer itt összebékül minden.

Brunszvik Teréz szelleme válaszol a személye körül föllángolt vitára

Ha már a kérdés fölmerült most, holtom után száz évre,
bizony már kivallhatom: lelkem, testem Övé volt.
Fuldokló csillagomnak Ő lett sámán-vezére.

Oly gyötrelmesen titkoltam . . . Szürke, szegényes szellemem
percre tán fölizgatta Őt . . . Vagy mért ajánlotta nekem
a legfélénekebb vallomást: halk örömét a könnyeken?

Szelleme szellememet magába nyelte teljesen.
Miért maradtam vénlány? Miért áldoztam szegények,
s lányanyák csecsemőinek minden idóm és életem?

Vagy miért neveltem volna kis unokahúgomat
egy mártír-forradalmár hősi hű szeretőjének,

honlányok képzőjének, kit majd holttá fojtogat
Kufstein nyirok-szakáll boltja, ölve szuvas tüdejét,
arasznyi kis idejét hiéna-álmokba oltva?
Mindezt mért tettem volna, ha nem Ö nekem az Ég?
Hogy sarjam született tőle? Vallani erről oly nehéz.
Teleki Blanka és László, Lövei Klára, Karacs Teréz,
e lelki gyermekeim mind: dallama testöltése!

Két arckép

1. SCHUMANN ROBERT

Rajnába húz a napszirkás tavasz . . .

El az emberektől! Bensőm,
amely nekem a Minden-egység,
csak gúny, kénkö, vitriol nékik.
Zárd el a filiszterektől,
de zárd el kedveseidtől is,
kik nem, mint te, a sértett kagylók
gyöngy-izzadó kínjára születtek.
Csókodba lúgkő ne vegyüljön!

(csellóverseny)

A cselló bűg, a búcsú-bűvölő,
a lélek merülő bűvárharangja,
léleké, ki érzi: hiába
ölti föl évről évre a tavasz
csörgős bohóc-álcáját . . .

Merülve önlelkem bűvárharang-végtelenébe,
rohanok a Rajna húzó habja felé a gyerekkori
Álomkert felé, Klára-Loreley felé, húz, húz
át a korlátot, hogy a test
végre lebeg, angyal az angyal mellé . . .
A szél égbe fújja a fürtöket, a vízben kettős
halpikkely-comb fonódik körém és
hús csókját csitít . . .

(Egy mord halász

odaevéz, kifogja; de lelke nincs, már csak a cselló
bársony bűgása bong és húz, búcsút
mint a kékülő múlt)

(hegedűverseny)

A Fekete Sárkány torkában
a sötétben át is ott vakít
ölembe hanyatt homorítva
lehanyatló fejével hídív, álom-hosszú csűdjével
Klára túlnyurga teste
(föltépvve fekete ruhája):
mint csellón, játszom a húsán

Angyal-ifjú lettem: az evangélista János,
s közben ugyanő ugyanakkor
ott áll a Fehér Sárkány torkán belül a
láng-ablakú gótikus főhajó
egybefolyó szivárvány fény-bóbitáiban,
földigérő vízikék, sokredős kristályingben
ott áll a közép felé magasodó
orgonasípek előtt a szélső angyal
ragyogó kisgyerek-arccal,
gyerekes fűrtjeivel
elragadtatva nézve előtte
a keresztbóltból lecsüngő görcs-ín feszületet,
s énekli a Bach-mise
Incarnatus-át és **Crucifixus**-át,
s hátul az orgona sípjai mind,
kristályvízesés, peregnék fűrtjeire.

Ifjúvá lett János
mint hegedűt tépem, zúgatom Klára testét,
pizzicato csípem a húsát:
lássa a kín, s a kék valódi arcát,
lássa, mi választ el
tőle és testemtől örökre.

2. FERENCZY BÉNI

(Még halála előtt írtam)

Ametiszt-kristály áttűnő arca
szinte már anyagtalan;
aquárium-hal-fátyolos szeme
túlról néz vissza a harcra,
melyet még vívni kellene
annak, ki él még,
de ő már béna a szóra, a harcra,
visszanéz onnan, hol még nincs árnya a fáknak,
s kisdedvivő anyák csupaszon járnak,
putto-kisfiúk ágakon másznak,

ág-vézna kamaszok álom-tó szegélyén
kagylókkal kacszának:
cölin ég előtt arany a testük;
hol a gond mélyutait hiába keressük:
az ölelést, ártást, bánatot;
onnan túlról néz, pedig még él:
teste Jób-kínok hatvány halmaza,
annyit panaszol verdeső-fecske-szeme,
annyit szeretne mondani,
s csak igen-nem a szava;
szüntelenül csak ujjai járnak,
s mint gyermek talált kincseit anyjának,
úgy hoz elibénk árny nélküli fákat,
kisdedeket, sugár anyákat . . .
És mi nyűgünk feledve kiáltunk:
hisz épp ez, amit gyermekként láttunk,
s holtunkból tápázkodva így élni sóvárgunk!

E faunos-pásztorlányos maszkabálon,
ami lehetetlen:
az Időt pergesd vissza,
míg árnyék-testünket az álom,
a kisdedkor fölissza,
hisz csak a szelíd, a tiszta
lép túl a Halálon.

Rákhel

Oh nem azokat siratom én,
kiket Heródes megölt, nem!
Oh azokat siratom,
kiket testemben vittem el
döcögő villamoson.

Az orvos csóválta fejét:
– Negyedszer már? Nem volt elég?
Az ember erre mit felelhet?
Koszorú albérlet. A fiú kellett.

Dunán evezés. Lángpikkelyek
gyémánt-diadémja. Kazánmeleg.
Mint karcsú nyest
olyan a testem.
Kecses fejest!

Korbácshideg – ahogy a vízbe estem.
Arcán száz fénybogár van.
Csókolni kezdtem.
Szempilláján
hogy futnak a cseppek!
A cseppek miatt megkívántam.

Nincs már.
Pedig mint fecskefióka
úgy várta a szájam:
– Azt álmodtam, gida evett kezedből.
Anyátlan volt, te nevelted föl.
Gidát szeretnék tőled.
– Kis buta srác, eredj a francba!
– te csilla szajha! –
Hullára berúgott,
s megrugdosott.

Többé nem láttam.
Maradt csak a verkli:
reggel fölkelni, tömött buszon
tolakodni, ökrendeneni.
Öt dupla, ötven cigaretta.
Hulla:
dolgok közt eldologiasulva.
Éjjel ruhástul az ágyon.
Újabb fiú? Már nem kívánom.
Az is csak olyan már,
mint az öt dupla, ötven cigaretta.
Maradtam volna otthon a tanyán.
„Szaladj” – regirolt volna anyám.
Tehén, malacok, pletyka, sár –
egyhangúbb ez se lett volna már.

Ki megrugdosott azon az esten:
még azt szerettem.
Már azt hittem, ő lesz gyerekem:
mackómnak becézhetem.

Szitakötőszárnyú ötödik angyal –
ő is elment a négy után.

Két sci-fi-álom

1.

A tengerparton, ahol valaha
meztelen lányok táncoltak, fürödtek,
most, hogy elszállt a vörheny-éjszaka,
hegynyi páncél szörnyetegek nyüzsögnek:

vasaló-, lapát-, tölcserforma hajók
– rajtuk rákolló csápok lengenek.
Mély, tompa zaj –
s egy rozsdá gomba-felhő föllebeg.

Mint hogy a szárazföld étket nem ad már,
a tömeg a tengerparton tolong,
– a szemesebbje csónakon feszeng, vár:
hol bukkan hal. Egy-két bolond
kézigránátot szór a vízbe, rája
hassal föl halak fölfehérlenek;
rácsap a tömeg egymást taszigálva,
halhoz csak ő nem jut, a kis öreg,
kit mindig félrelöknek – 3 napja
nem evett már – és tovább élni fog,
mert aki a fertőzött halat befalta,
most boldog – félóra múlva már halott.

De hajtja őket enni életösztön
és hajtja őket élni a Halál.

2.

Megszállták a várost
a csészealjások:
mint megannyi lassú csótány,
mind itt tolong, mozog.
Az utcára kimenni
nem mer már senki,
csak az ablakból lessük,
hogy mocosog sok lomha testük.
Ím most gyakorlatoznak,
nagy monstrumokat hoznak:
darukat, földgyalukat,
s mindenre reábogoznak
motoros propellereket.
Mint száz ágyú, fölugat,
robban, döng a lég:
a sok acélszerkezet
egyszerre repülni kezd:
mind felénk!
Amott egy óriási folyami kotró
görögve légbe hussan,
mint óriás kotló,
csapong, kárál, csörög,
majd szörnyű impetussal
aláztyörög. –
Egy villaházra esett.

Alatta látni lehet
az agyonütött embereket.
Mind újabb szerekezet repül,
s az ablakból bámuljuk
tehetetlenül.

A nagy nosztalgia

Évek múlva lendülve, hullva;
bukásaimon tanulva
nem vágyom vágyni semmi törtetésre.
A homokóra int. Egyik szép célom
a eltűnt ifjúság megkeresése.
Tehén szemű Évámmal napokon át
csak napoznánk, s nem hordanánk ruhát.
Mellettünk csepűhaj-oroszlán játszadozna,
ki húst nem eszik, tehéntejet szopik.
Fő gondunk lenne, melyikünk bogozza
ki a kígyó csomóit, melyet itt
kacajunkra karéjozott,
s körülöttünk száz madár, s gyerek mozog.
Vágnánk a lombot, művelnénk a dombot,
s fülelnénk félve, ha a felhő bongott.

Fölöttünk nem komor, jogász Atya,
mely fákat tilosnak jelöl, hanem
négykézláb-, őstehén-szemű Anya
lecsüngő kecske-csöcseivel,
mely minden állatnak elérhető,
s mit megszophatnánk gyermekként mi is.
Ő a Tető, a nagy Emtető,
a mindent újra kezdeni engedő,
s a Vitorlás, mely a túlpartra visz.

Két sci-fi-olom